

ЈЕДНО НЕПОЗНАТО ПИСМО БИСКУПА Ј. Ј. ШТРОСМАЈЕРА У ЗБИРЦИ АРХИВАЛИЈА ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА СРБИЈЕ

У збирци архивалија Историјског музеја Србије налази се, поред осталог, једно писмо бискупа Ј. Ј. Штросмајера, званичан извештај секретара Министарства просвете и црквених дела Саве Сретеновића о путу у Баково и акт Министарства просвете и црквених дела упућен Министарству иностраних дела.*

Сва три акта су настала у вези са решавањем питања католика у Кнежевини Србији. Но, она нису занимљива само због тога, већ указују и на почетке сарадње између српске владе и Штросмајера. Документи разјашњавају ставове српске владе и Штросмајера о питању католика у Србији, а истовремено расветљавају односе између Штросмајера и српске владе почетком седме деценије XIX века.

Објављујући сва три документа, напомињемо да се осећа потреба за једном комплексном студијом о односима између Штросмајера и Срба. Такође би и издавање збирке докумената о овој проблематици било драгоценост за историјску науку.

*

Извештај Саве Сретеновића, секретара Министарства просвете и црквених дела, министру Кости Цукићу о исходу разговора са Штросмајером у вези са решавањем питања католика у Србији.

Господину министру просвете и црквених дела.

По датомь ми настављению одь г. министра просвете и црквених дела, я самь быо у Бакову кодь владике ђаковачкогь г. Штросмаера,¹

* Документи се налазе под сигнатуром: АМ, 3731/1--3, а добијени су као поклон од Радмиле-Шице Миљанић, којој, као и породици Миљанић, и овом приликом најтоплије захваљујемо. То је део оставине оца Радмиле Миљанић, Андре Николића, радикалског првака, министра и председника Скупштине Србије. Документе је, вероватно, узео 1891, приликом решавања познате афере са католичким свештеником у Нишу. (Видети опширније код Ђ. Несторовића, *Конкордат између Србије и Ватикана*, Београд, 1902, стр. 26—29.) Претпостављамо да су од тада ови документи били стално у поседу А. Николића, а коришћени су делимично само од Ђ. Несторовића. Иначе, код ћерке Андре Николића нема других докумената. Према њеном сећању, Андре Николић се споречкао са Пашићем 1918. године у Грчкој, затим је отпутовао за Париз, где је убрзо и умро. У Паризу су нестала два кофера са његовим поверљивим стварима. Архив Србије има део оставине Андре Николића, углавном белешке о балканским ратовима, за коју се не зна како је, ни када је, тамо dospела.

¹ Сава Сретеновић путовао је у Баково почетком новембра 1862. године. То се може закључити из писма Штросмајеровог, које је он понео са собом из Бакова, а које је датирано 3. новембра. Овај извештај писан је са извесним закашњењем, вероватно зато што је Сретеновић најпре усмено реферисао министру Кости Цукићу о резултату свога пута, а онда је о томе написао и извештај.

ради договора о томе: „како би било најсходније, да србско правителство непосредно у саобштенѣ са римскомъ владомъ ступи, и почемъ г. Стросмаеръ оставку на званіе викара у Србији поднесе, да римској стољ, ползуюћи се изборомъ лица, одъ стране србске владе учинѣнимъ, исто лице, као свештеника, едино одъ римске столице зависѣће, за београдску римокатоличку обштину наименуе.“

Пре свега јављамъ г. министеру, да г. Стросмаеръ пристае, да поднесе оставку на званіе апостолскога викара у Србији.² — А што се тиче начина: како би србско правителство ступило у непосредно сношенѣ са римскимъ дворомъ, и израдило, да онъ избирајућа се одъ правителства лица, за свештеника римокатолицима у Србији, едино одъ римске столице зависѣће, наименовава, — договоріо самъ се са г. Стросмаеромъ, да то најболѣ и најпрече може бити на овај начинъ: да србско правителство пошлѣ одъ свое стране едно лице управо у Римъ, кое би јавило римскоме двору (што би, по мишлѣнју г. Стросмаера, нѣму врло повољно било, кадъ би онъ увидіо, да се србско правителство стара за римокатолике подъ својомъ владомъ) како се брой србски поданѣка римокатоличке вѣре у Србији умножио, и како е нѣма, по србскимъ законима, дозволѣно слободно исповѣденѣ свое вѣре, но да они немаю свога свештеника ни уредне црквене управе, и да србско правителство бринући се о римокатолицима, и желећи да они имаю добре и паметне свештенике, жели у исто време, да римокатоличка црква у Србији зависи непосредно одъ римске владе, а не одъ кога апостолскога викара изъ друге државе.³ То лице треба да поднесе римскоме двору и написана условія, што се тиче избора и наименованя лица за римокатоличке свештенике у Србији.

Кадъ би се тако урадило, римској би се дворѣ обратіо за мнѣніе г. Стросмаера, као надлежноме у тој ствари, и онъ би одъ свое стране подпомогао, да римској дворѣ пристане на оно, што србско правителство захтѣва, у чему би га онъ, као што се држи, и послушао.

Но у случаю уређења, да римокатоличка црква у Србији зависи непосредно одъ римске столице, морала би се за црквену римокатоличку управу наименовати одмахъ јошъ у почетку два лица: викарь и нѣгово

² Бискуп Ј. Ј. Штросмајер је 23. септембра 1851. именован за апостолског викара католика у Србији; до тада је ово звање било у надлежности никопољског бискупа. До ове промене је дошло првенствено на интервенцију Аустрије и папског нунција у Бечу. Српска влада није желела ову промену, због јаког утицаја Аустрије на католике у Србији, па је дошло до спора и непризнавања именованја Штросмајера (Љубомир Дурковић-Јакшић, *Аустрија и питање јурисдикције над католицима у Кнежевини Србији 1851—1860*, ИГ, 2, 1956, стр. 44—56; Јосип Јурај Штросмајер бискуп босанско-ђаковачки и српемски год. 1850—1900, Споменѣца поводом 50 година бискуповања, Загреб, 1900—1904, стр. 759 и даље; Вагнер, *Повијест католичке цркве у Србији у XIX вијеку*, Богословска смотра, 1, Загреб, 1933, стр. 4—5). Документи које објављујемо сведоче о покушају да се то питање реши. О еволуцији Штросмајеровог става према Србији, и југословенском питању уопште, видети код др Василија Крстића: *Хрватско-угарска нагодба 1868. године*, Београд, 1969, стр. 336—345; *Југословенска политика Ј. Ј. Штросмајера*, ИГ, 1, 1969, стр. 9—28 и *Јавно мињење Хрватске о ослобођењу градова 1867*, Зборник Филозофског факултета у Београду, X/1, 1968, стр. 343—354.

³ Овај савет је у потпуности прихваћен. Министарство просвете и црквених дела, видећемо, управо ове моменте прво истиче када се обраћа Министарству иностраних дела.

капеланъ—свештеникъ. Ерѣ римска столица, неће, по канонима свое цркве, пристати, да дворъ има непосредно посла у црквенимъ стварима са свештеникомъ. Тада бы србско правителство, осимъ одређене плате за свештеника римокатоличкогъ, требало да одреди неку плату и викару.

То е најболѣй найудеснѣй начинъ, кои самъ я у моимъ разговорима са г. Стросмаеромъ пронашао, да се до уређеня црквене римокатоличке управе у Срби, сходно датомъ ми наставлѣню дође.

Было е разговора, како бы се и на другѣй начинъ то исто постигло, а да се не шилѣ лице одъ србскога правителства у Римъ, као на прилику, да србскѣй агентъ у Цариграду, желю србскога правителства о уређеню црквене римокатоличке управе у Срби, представи посланику римскога двора, и преко нѣга да се о томе воде разговори и погодбе са римскомъ столицомъ. Но такавъ начинъ ние признатъ, да бы сасвимъ удесанъ быо. Ерѣ у томе случаю, лако бы могло испасти, да бы аустрѣйскѣй дворъ за то дознао, и у то се, ако не явно, а оно тайно уплео, и чинѣ сметнѣ у достиженю онога, што србско правителство жели. Тада не бы се утврдо држати могло, да бы римскѣй дворъ пре послушао г. Стросмаера, кога бы онъ такође за мнѣнѣ питао, него аустрѣйскога министра, кои бы ту потайно у той ствари савѣте давао, по свой прилици, супротне ономе, што бы г. Стросмаеръ говорио.⁴

Што се тиче уређеня црквене управе надъ римокатолицима у Срби, я самъ се упуштао са г. Стросмаеромъ и у такове разговоре: како бы было, да србско правителство не тражи, да буде одвоено и непосредно одъ Рима зависѣћа управа римокатоличке цркве у Срби, него да допусти, да еданъ одъ римокатолички владика изъ сусѣдны областей у турской држави, наименовава предложене србскимъ правителствомъ свештенике за римокатолике србске, и да може у Србию долазити ради извршиваня оны свештенодѣства, коя владици припадаю, па смо се сложили, да не бы рѣаво было, кадъ бы србско правителство допустило, да, на прилику, босанскѣй римокатоличкѣй владика, кои е најближѣй србской држави, то право добые,⁵ кое бы се могло постићи онимъ начиномъ, кои самъ горе казао, да е найудеснѣй, кадъ бы се тражило, да римокатоличка црква у Срби, непосредно одъ римскога двора зависи.

Побуђеня, коя су насъ навела, то смо се сложили, да то не бы рѣаво было, ова су: кадъ бы се признала властъ босанскога римокатоличкога владике и надъ римокатоличкомъ црквомъ у Срби,⁶ србско бы правителство могло тражити, да задобье гласъ при наименованю босанскога

⁴ Ова бојазан од реаговања Аустрије била је потпуно оправдана и проистекла је из њених ранијих ставова. Ни сада није било разлога за другачији однос Аустрије. Напротив (Љубомир Дурковић-Јакшић, исто, стр. 52—54; В. Крестић, *Хрватско-угарска нагодба*, стр. 336 и даље)!

⁵ Када је 1853—1854. године ово питање решавано, српска влада је управо на ове инсистирала, али је била спречена од Аустрије. Штросмајер, такође, тада није имао овако благонаклон став (Љ. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 48—50).

⁶ Српској влади је овај други предлог изгледао прихватљивији. Министар Коста Цукић, у акту од 27. децембра 1863. године, само ову варијанту и узима у обзир када се обраћа Министарству иностраних дела за покретање поступка код римске курије. Међутим, било је јасно да је таква акција узалудна, па се тражило од Ватикана само постављање свештеника, али је и то наишло на неразумјевање у Риму — постављени су услови које српска влада није хтела да прихвати (опширније код Ђ. Нестовића, исто, стр. 14—15).

римокатоличкога владике,⁷ и користећи се тиме, оно бы предлагало за такова званія лица родољубива, која бы се старала утаманити велику мржњу римокатолика босански на своју браћу православне вѣре, и казујући имь свакомь приликомь о народномь сродству, зближавао бы люде еднога народа, кои су само вѣромь подѣљни. Римокатолици у Босни, видећи да србско правителство уважава њинога владика, престали бы отуђивати се, као што сада чине, како одь православны бошняка, тако и одь Срба. Осимь тога, србско бы правителство могло у такومь случаю, имати лица, која бы по своме положю и важности, лако могла распространявати њѣгова политичка убѣђеня међу бошняцима. Ерь римокатоличкогь владика босанскогь, кои е свагда родомь бошнякь, и кои бы посломь долазиу у Србию, а може быти збогь незгода живлѣня у Босни, и настаню се да у Београду живи, србско правителство, имало бы прилику лако придобити на своју страну, и мѣсто тога, што сада римокатоличке владике у Босни служе интересима Аустрије, служили бы интересима Србије.⁸

Истина да одь тога не може ништа быти, докь е саданій владика босанскій Себастиань Франковић, кој е сасвимь аустријској влади одань, но онь ће, као што се утврдо држи, скоро быти удалѣн или на другу епархию или у манастирь, и на њѣгово мѣсто доћиће, по увѣраваню

⁷ Када је у Србији 1853. године донет закон о слободи вероисповести, Штросмајер је добио налог од Ватикана да уложи „свечани протест“. Очењено је да тај закон спутава, а не даје, слободу вероисповести. Посебно се замерало праву српске владе да именује католичке свештенике (Љ. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 48). Још и 1855. године Штросмајер пише српској влади „да на погодбу владе србске, да мисионар тамошњи поданик њезин буде, никад и нипошто пристати не жели“ (Љ. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 52).

⁸ Овде се Штросмајер показује као поборник јединства Јужних Словена. Тамо где би се очекивало да је најосетљивији — питање вере — он показује толерантност. Ово је у складу са његовим иступањем претходне, 1861. године, када је говорио у Сабору поводом предлога за оснивање Југославенске академије и Свеучилишта у Загребу: „Још и дан-данас више је разликости у нарѣчјима код Германа и Романа, него код нас Славена на југу, па кад су они разликост и расцјепканост ту у књизи надвладати могли, надвладат ћемо је и ми ако мудро и постојано напредовали будемо.“ Низ Штросмајерових акција у ово време, и доцније, приказују га не само као поборника јединства Јужних Словена већ и као пријатеља Срба, или, како је он говорио, „највећег пријатеља“ (Владимир Кошћак, *Ј. Ј. Штросмајер — Фрања Рачки, Политички списи*, Загреб, 1971, стр. 78, 92—93). Добри односи између српске владе и Штросмајера достижу ће врхунац у раду на заједничком програму ослобођења пет година доцније (Гргур Јакшић — Војислав Вучковић, *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила*, Београд, 1963, стр. 356—363). И 80-тих година XIX века, у преписци са Стојаном Новаковићем, Штросмајер напомиње: „У интересу је Србије, њезине будућности, да се то стање уреди...“ [мисли се на питање католика у Србији]. Тада је писао и о уређењу католичких школа у Србији, па каже да се у њима треба да предаје и српски језик, „... и да се повијест итд. у такој школи тако предавати мора, како истина захтијева, и како то интерес и будућност Србије иште“ (*Писма Ј. Ј. Штросмајера С. Новаковићу*, Архив за правне и друштвене науке, III, 1907, стр. 275—276. О односима Штросмајер — Србија, поред напомене 2, видети и: В. Новак, *Штросмајерови погледи и односи према православној цркви*, Политика, 1935, од 4. фебруара; поменута споменица Штросмајеру поводом 50 година бискуповања, стр. 759—770; Т. Смичклас, *Нацрт живота и дјела бискупа Ј. Ј. Штросмајера, изабрани његови списи: говори, расправе, окружнице*, Загреб, 1906; Милан Прелог, *Штросмајер и Рачки о Србији шездесетих и седамдесетих година*, Шмићев зборник, Загреб, 1929, стр. 129—136).

г. Стросмаера, болей човѣкъ, са коимъ ће србско правителство бити задовољено.

Завршујући ово мое извѣстје, јављамъ г. министру, да самъ я сходно датомъ ми настављѣню питао г. Андрију Брлића,⁹ да ми каже: кое бы лице србско правителство за римокатоличкога свештеника у Београду могло примити, — и онъ ми е казао, да бы најболѣй за то быо Гргурь Мартићъ фратаръ у Новоме Шеху у Босни, познатыи писателъ кнѣиге, коя се зове „Осветници“.¹⁰

На послѣтку, прилажемъ у смерности овоме моме извѣстию и писмо г. Стросмаера, на личностъ г. министра управљѣню.

1 Декембрія 1862 год
у Београду

покорный
С. Сретеновићъ
секр. I кл. мин. прос. и црк. дѣла¹¹

АХ 3265.

*

ПИСМО Ј. Ј. ШТРОСМАЈЕРА МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ДѢЛА

Preuzvišeni Gospodine Popečitelju!

Dočim namjeravam odreći se časti apoštolskoga namjestnika u Srbiji s' razloga, što mi je zdravlje preslabo,¹² želio bi, da se tom prilikom dvije svrhe postignu; i to prvo: da se željama visokoga Knjaževskoga Upraviteljstva zadovolji; a drugo: da se dotični interesi katoličkih srbskih podanika ojamče.¹³ Častim se Vašoj Preuzvišenosti izjaviti, da ovo jedno od drugoga

⁹ Андрија Брлић је био један од поверљивих људи преко којих је одржавана веза између Штросмајера и српске владе. Те конспиративне везе одржаване су и преко Анте Орешковића, Јована Куманудија и Милана Петронијевића (В. Кошћак, исто, стр. 46—59).

¹⁰ Овај предлог Брлића је веома занимљив. Пошто је акција Србије за решење католичког питања из 1862—1863. године пропала, није ни дошло до постављења Мартића у Београду. Као што је познато, Г. Мартић се у устанку 1876. залагао за присаједињење Босне и Херцеговине Аустро-Угарској, што је изазвало веома оштро негодовање и Штросмајера (видети В. Кошћак, исто, стр. 72—73). Књига *Осветници* започета је као глорификација ослободилачких buna и устанака (излазила 1861, 1862, 1865, 1876, 1881. и 1883), а завршена као хвалоспев окупацији Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске (опширније код: А. Барац, *Грго Мартић, Величина малених*, Загреб, 1947; *Фра Грга Мартић*, Спомен-књига, Сарајево, 1906; и реферати са симпозијума одржаног у Сарајеву 3. и 4. новембра 1972. поводом 150-годишњице рођења Г. Мартића).

¹¹ У препису ових докумената нисмо ништа мењали, ни такозване „очите грешке“. Држали смо се принципа да је оригиналним документима непотребна било каква корекција.

¹² Понуда Штросмајера да дâ оставку на дужност апостолског викара једна је од најбољих потврда његове спремности за приближавање српској влади. Болест је, свакако, наведена само као изговор.

¹³ Као што се види, Штросмајер већ тада, 1862. године, има прво на уму „да се жељама“ српске владе удовољи, а друго, дакако, интерес верника. Ово је већ реалније реаговање него М. Бана годину дана раније (*Љ. Дурковић-Јакшић, Прилог проучавању пропагандног рада за ослобођење и уједињење Југословена 1860—1862*, Историјски записи, 1964, XXI, 1, стр. 11—14; В. Вучковић, *Неуспела политичка акција Матије Бана 1860—1861*, ИЧ, IX—X, 1959, стр. 381—409). Штросмајерова толерантност

posve zavisi. Sveta Stolica će bez ikakve dvojbe, pravednim zahtjevima Visoke Srbske Vlade zadovoljiti, kako vidi interese katolika u Srbiji dovoljno osigurane.¹⁴ Kako bi se to najbrže i najuspješnije dostići moglo, porazgovorio sam se sa izaslanikom Preuzvišenosti Vaše.¹⁵

U ostalom s' osobitim štovanjem ostajem
Vašoj preuzvišenosti

na službi
Stroßmaüer Vladika¹⁶

U Đakovu dne 3. Prosinca 1862.

Preuzvišenomu gospodinu Zastupniku ministra Prosvjete i crkvenih djela
Kosti Cukiću

u Beogradu.¹⁷

*

Писмо Министарства просвете и црквених дела Министарству иностраних дела у вези са покретањем акције код папе за регулisaње питања католика у Србији.

Г. министеру инострани дѣла.
ПН^о 3264 одъ 1862
27 (28) Декембрія 1863 године
у Бѣограду.
предано Г. Мнр на руке К. Ц.¹⁸

Одъ времена, кадъ е србско правителство предузело управу надъ народомъ у Србији живећимъ, почели су се изъ различни држава доселявати у Србију ради живлѣња люди различне вѣроисповѣди. Међу њима било е людиј римокатоличке вѣре. Они у почетку нису имали свога свештеника, него су се ради свршаваня свој вѣроисповѣдни потреба обраћали свештеницима православне вѣре, или прелазили у сусѣдна мѣста

показала се видније две деценије касније у једној преписци са Стојаном Новаковићем. Он том приликом предлаже да се препусти потпуна слобода брачним паровима у избору вере при склапању мешовитих бракова, што је било ван свих помисли црквених великодостојника и католичке и православне цркве тога времена (С. Новаковић, *Католичка црква у Србији*, Архив за правне и друштвене науке, III, 1907, стр. 278).

¹⁴ Овде се, на жалост, Штросмајер преварио. Услови из Рима су били такви да их српска влада није могла прихватити (Б. Несторовић, исто, стр. 14–15).

¹⁵ Ово је потврда навода секретара С. Сретеновића, па се, стога, може веровати у његов извештај о преговорима са Штросмајером.

¹⁶ Текст овог писма писан је латиницом, лепим и чистим рукописом, који вероватно потиче од његовог секретара, док је потпис Штросмајеров: крупна, издужена слова.

¹⁷ Као што видимо, Штросмајер употребљава називе „попечитељ“ и „заступник министра“. Наиме, деценијама се у Србији употребљавао термин „попечитељ“, како је то било и тзв. Турским уставом из 1838. године дефинисано. Законом о централном правленију, баш из те 1862. године, од 10. марта, укидају се називи „попечитељ“ а уводе називи „министар“ и „министарство“.

¹⁸ Овај акт упућен министру спољних послова писао је секретар С. Сретеновић и на доста места је исправљен од министра Косте Цукића. Овде је исправљен датум: стајало је 27, па је преправљено на 28. Такође је дописано: „предано Г. Мнр на руке КЦ.“

аустрійске државе, кадъ су потребу у томе имали, те су имъ римокатолички свештеници такове потребе извршавали: а ако се више таковы потреба у еданъ махъ показало, они су призивали римокатоличке свештенике изъ сусѣдны мѣста аустрійске државе, те су имъ те потребе извршавали, па се опетъ у своје мѣсто живлѣња натрагъ повраћали.

Одъ дошавши у Србију людїи римокатоличке вѣре, многи су, по нѣиној молби примлѣни у србско сажителство.

Старајући се о душевнѡј потреби таки свој сажителя римокатоличке вѣре, србско е правителство при аустрійскомѡ конзулату начинило едну капелу, у којој су, како римокатолици србски сажители, тако и сви римокатолици страни поданици своје вѣроисповѣдне потребе свршивали. У тој капели найпре су извршавали свештеничке дужности римокатолички свештеници, кои су понекадъ поради тога изъ сусѣдне аустрійске државе дозивани были. Доцнѣе конзулатъ аустрійске државе почео е држати, а и садъ држи при себи постолнога римокатоличкога свештеника, кои е аустрійскїи поданикъ, и онъ е свршавао све свештеничке дужности како у потребама римокатолика аустрїи поданика, тако и србски, а и римокатолика поданика други различни држава.¹⁹

Кадъ се брой римокатолика, које србски сажителя, а које страны поданика у Србији толико намножио,²⁰ да е за њи капела начинѣна србскимъ правителствомъ при аустрійскомѡ конзулату, постала тѣсна, онда на молбу римокатолика србски сажителя, збогъ њинога сиротнога станя, србско правителство, по найвишемъ рѣшеню одъ 16 Юнїа 1855 г. в. № 691 поклони имъ еднѡ мѣсто у Београду за цркву, на томъ мѣсту начини за њи цркву и кућу за свештеника, одреди имъ особито мѣсто за гроблѣ и обећа издржаванѣ свештеника.²¹

Но пошто се римокатолици у Србији наскоро јуко умножише, увиди се да е саграђена за њи црква тескобна,²² па зато е она, скупа са свимъ нѡј припадајућимъ зградама по найвишемъ рѣшеню одъ 16. Априла 1860 г. В. № 1112 уступлѣна за богомолю нашимъ поданицима аугсбургске вѣроисповѣди;²³ а другимъ найвишимъ рѣшенѣмъ одъ 24. Маја 1861 г.

¹⁹ У Србији је највише католика било из суседне Аустро-Угарске, али и из Саксоније, Пруске, Польске, Белгије (Љ. Дурковић-Јакшић, *Аустрија и питање католика у Србији* . . . , стр. 51.)

²⁰ Број католика у Србији се, доиста, брзо увећавао. Године 1853. било је само 20 католика који су „сажителѣ србски“ (Љ. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 48—50), 1866. у Србији је било 1.206.045 православних, 4.979 муслимана, 3.405 католика, 1.560 Јевреја и 357 протестаната, а 1893. године 2.172.744 православних, 16.764 муслимана, 11.596 католика, 4.659 Јевреја, 1.149 протестаната и 56 припадника разних других конфесија (С. Новаковић, исто, стр. 266—267, 273).

²¹ Ово је учињено више ради неутрализације аустрїишког утицаја на католике него због повећања броја католика. Има мишљења да је подстицај за градњу католичке цркве дала Француска. И чињеница да се католици нису хтели уселити у саграђену цркву говори о перманентном утицају Аустрије на њих (С. Новаковић, исто, Архив за правне и друштвене науке, IV, 1908, стр. 19; Љ. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 51 и 53; Б. Несторовић, исто, стр. 7).

²² Као што смо поменули, католици нису преузели ову, за њих саграђену цркву.

²³ Пошто се католици нису уселили, онда је то све уступљено протестантима. Та црква се налазила код Делијеке чесме, на месту где је била кућа кнеза Симе Марковића. Данас је ту зграда САНУ (Б. Несторовић, исто, стр. 7; Љ. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 53—57). Протестанти су „имали своју цркву с немачком школом покрај ње још из старијих времена“ у приватној кући у „абацијској чаршији“, и преко ње се ширио немачки језик, „јер се у њој свагда школовало и српске дече“. Службени

б№ 1089 одређено је, да се за римокатолике наше поданике, сагради друга, прама њиномъ броју, прострања црква и кућа за свештеника, и то црква да буде приступна и за оне римокатолике, кои нису наши поданици.²⁴ Истим највишимъ рѣшенјемъ и то је благодѣлнје одъ стране нашега правителства учињено римокатолицима нашимъ поданицима, што имъ је, докъ се међутимъ прострања црква за њи не сагради, уступљена на послугу она капела, коју је наше правителство при аустријскомъ конзулату саградило, почемъ се оно изъ знадја, у комъ је било, гдѣ се и капела налази, измѣстило, и поредъ тога поклонљена имъ је сума одъ 800 талира за набавку при богослуженју потребны стварји, сь обећанјемъ издржавати и свештеника.²⁵

Па да би сва она благодѣлнја, која је наше правителство чинило, и која ће убудуће чинити римокатолицима, кои су подъ његовомъ управомъ, била за њи одъ душевне користи, потребно је, да се и црквена Епархија римокатолика србски поданика уреди, и опредѣле одношаи римокатолички свештеника, као людиј стоећи, сь едне стране подъ србскомъ јурисдициомъ, а сь друге опетъ у исто време имајући одношенј и према вишой црквеној власти, која је изванъ Србије, и којој они у црквеномъ смислу имају бити подчинјени.²⁶

назив протестантске цркве гласио је: „Црква Аугсбуршке вероисповеди“. Они су били под директном управом Евангелистичког савета у Берлину. Овај Савет је постављао свештенике и потврђивао избор одборника (општину су формирали 1858. године), што српској влади није сметало јер се нису мешали у политику а били су и малобројни (С. Новаковић, исто, стр. 268; Ђ. Несторовић, исто, стр. 8; Ј. Дурковић-Јакшић, исто, стр. 53—56; В. Карић, Србија, Београд, 1887, стр. 548).

²⁴ Ово је учињено на захтев католика, који су увидели корисност поступка протестаната (Ђ. Несторовић, исто, стр. 8; С. Новаковић, исто, свеска за 1908, стр. 19).

²⁵ Ни капела код Бумрукане није прихваћена. Због супротних интереса Србије. Аустрије и Ватикана, свештеник није пронађен, па су чак и набављене утвари пропале. После овога следи акција Косте Цукића, и слање С. Сретеновића Штросмајеру у Баково, коју третирају ови документи (Ђ. Несторовић, исто, стр. 8—9; С. Новаковић, исто, стр. 19).

²⁶ Србија је била, у односу на странце, у специфично деликатној ситуацији. Према уговорима Турске странци су били под заштитом својих конзула и изузети од домаћих власти. Ово се односило и на Србију. „Конзулат је, на прилику, аустријски у Београду био не само претставник своје државе спрам српских власти него и судска, полицијска, финансијска и управна власт за аустријске поданике у Србији.“ Аустријски држављани су имали и своју пошту при конзулату, преко које је, истина, и Србија контактирала. Због оваквог стања „дизале су се многе жалбе“ у Србији. Турци који су остали у Београду били су у надлежности српских власти. Странци, пак, нису могли бити власници некретнина. Оваквог стања се Србија покушавала решити. Први су Руси изашли у сусрет српској влади, 1867. године, али уз задржавање права приговора на пресуде судских власти о предметима руских држављана. Поштанском конвенцијом с Аустријом из 1869. укинута је посебна пошта при аустријском конзулату. Коначно решење уследило је тек после добијања пуне независности Србије на Берлинском конгресу 1878. године: конвенције из 1881. и 1882. „Тим је престала радња аустријских власти над аустријским поданицима у Србији, и Србија се изједначила с независним државама“ (С. Новаковић, исто, 1907, 269—273; Виктор Новак, Како је и зашто настала преписка између кнеза Михаила и Штросмајера, Политика, 6—9. јануар 1935, 13). Питање јурисдикције над католицима у Србији остало је нерешено до краја њеног постојања, односно, они су стално били у надлежности бискупа на територији Аустрије, Аустро-Угарске (опширније код Ђ. Несторовића, С. Новаковића и Вебера, наведена дела). Црна Гора је склопила конкордат с Ватиканом 1886. године. Усвајање текста конкордата од Скупштине Србије 1914. године, у Нишу, није никада ступило на снагу, тако да је то питање пренето у нову државу СХС, односно Краљевину Југославију.

У томъ смислу писато е одъ стране бѣвше управе просвѣте попечительству инострану дѣла 27. Мая 1861 г. ПП№ 1319 и доцнѣ 26. Августа и. г. ПП№ 2254, да се оно постара регулирати одношае наше римокатоличке Епархіе према вишой црквеной римокатоличкой власти, која е изванъ наше землѣ.

Па као што ни досада, при свой желњи и стараню одъ стране србскога правительства, у той ствари, ние се до поволены и извѣстны наређеня доћи могло; то часты имамъ молити васъ, господине, да изволите, наново познатимъ вамъ путемъ, подѣйствовати, да се²⁷ стваръ римокатолички србски жителя у редъ доведе.

Основи, на којима бы се ова стваръ урадити могла, држим, была бы и по римокатолике, и по правительство србско и по римску Епархію найудесни ови:

Да се римокатоличка црква у Србији стави под управу босанскога римокатоличког владике, кои е Србији најближій и кои, као поданик отоманске порте, небы иначе принуђаван быо давати повода и неспоразумлѣню између црквене и државне власти. Исто бы тако нужно было, да свагдашній свештеник овд. р. католичке общине буде србскій поданик, кои е у осталом и у духу већ постоећег закона, кои е едногласан и у смотреню свештеника общине аугсбуршке вѣроисповѣди. — По духу истог закона и по примѣру положеня и сама православна црква сходно закону од 30. Септ 1862. и општина аугсбуршке вѣроисповѣди прама земалском правительству нужно е поставити границу, гдѣ престае независност црквене управе контрола одъ државне власти, како бы се предупредило неумѣсно утицанѣ цркве на политично станѣ землѣ. У осталом како е избор православы владика у Србији подвргнут одобреню правительства, а и одређиванѣ више црквене власти за овд. общину аугсбуршке вѣроисповѣди оставлѣн влади србској, слѣдство е, да и на одређенѣ римокатоличког владике за Србију има србско правительство уплива.

Ја сам саставио на овим основима проект наређеня ове ствари, кои у прилогу $\frac{0}{0}$ имам част послати вам, с учтивом молбом, да ме изволите о успѣху вашег дѣйствованя по овом предмету у свое време извѣстити.

Примите, Господине увѣренѣ мог особитог поштованя.

*

УРЕЂЕНѢ ПОЛОЖЕНЯ У СРБИЈИ РИМОКАТОЛИКА СРБСКИ ПОДАНИКА

Княжеско-србско правительство стараюћи се, да бы римокатолици србски поданици у Србији имали свою закониту Епархію, која бы се за душено спасеніе њино бринула, умолила е светога оца католичке цркве у Риму, те е за католичку цркву у Србији ово наредіо:

²⁷ Од ове речи је прецртан текст: „римокатоличкий босанскій владика, едно збогъ тога што е негова епархіја по сусѣдству најближа до Србије, па му е лако имати надзиранѣ надъ римокатоличкомъ црквомъ у Србији; а друго и збогъ тога, што е онъ поданикъ отоманске порте, по изложеноиъ у $\frac{0}{0}$ шилићемъ се $\frac{0}{0}$ прилогу основима призна за надлежну вишу црквену римокатоличку властъ у Србији.

Примите, господине, уверене мога поштованя.“

Ова исправка министра Косте Цукића, као што се види, уследила је ради што јаснијег образложења става Министарства просвете и црквених дела.

1) Црква римокатоличка у Србији подпада под управу босанскога римокатоличкога владике, кои ће потребне свештенике за римокатолике у Србији постављати, и она свештенодѣйствија за њи извршивати, која достојству владике припадају.

2) Свети отац свагда ће бити наклонљив саслушати жељу србскога правителства при наименовану лица за босанскога римокатоличкога владика, кад се таково буде постављало.

3) Свештеници, кои се за римокатолике у Србији постављају, биће србски сажителји. Свагда при постављању такови свештеника, владика ће се саображавати у томе са жељом србскога правителства.

4) Свештеник римокатоличке цркве у Србији, може се у чисто духовним питањима, која он сам не може по правилима римокатоличке цркве да рѣши непосредно за рѣшенје обраћати босанскоме владици. Свештеник ће дужан бити целу таку кореспонденцију увести у онај протокол, у који се уведе рѣшенје о свима дѣлима обшества римокатоличке цркве у Србији. Но така рѣшенја босанскога владике не могу имати силу извршенја пре него и министар просвѣте и црквени дѣла не одобрѣ.²⁸

EIN UNBEKANNTES SCHREIBEN DES BISCHOFES J. J. ŠTROSMAJER

In dieser Arbeit publizieren wir ein Schreiben des Bischofs J. J. Štrosmajer, den Bericht des Sekretärs des Kulturministeriums Sava Sretenović über die Unterredungen mit Štrosmajer und den Vorschlag des Kulturministeriums dem Aussenministerium für die Einleitung des Verfahrens beim Papste wegen der Lösung der Frage der Katholiken in Serbien.

Die Dokumente beziehen sich auf die Frage der Ernennung des apostolischen Vikars in Serbien und der Lösung der Frage des Statutes der katholischen Bürger. Der Bischof Štrosmajer ist einverstanden die Verpflichtung aufzulassen um Serbien zu ermöglichen diese Frage am günstigsten zu lösen. Diese Dokumente sind von Wichtigkeit nicht nur wegen der Regelung der konfessionellen Beziehungen sondern auch wegen der Klärung der Zusammenarbeit Štrosmajers mit der serbischen Regierung.

Der Autor liess sich nicht in die Analyse und die Wichtigkeit dieser Dokumente ein, sondern gab nur begleitende Bemerkungen zu den Dokumenten, wo das nötig war.

Đorđe Mitrović

²⁸ Овај текст писао је такође Сава Сретеновић и није исправљан.

Preuzvišeni Gospodine Popčitelju!

Pocim namjeravam čerći se časti apostolstoga Namjestnika u Srbiji s razloga, što mi je zdravlje prestalo, želio bi, da se tom prilikom dvije surke postignu; i to prvo: da se željama visokoga Knyazevstoga Upraviteljstva zadovolji; a drugo: da se dotični interesi Katoličkih srbstkih pčanika očamče. Častim se Vašoj Preuzvišenosti izjaviti, da ovo jedno ili drugoga posue zavisi. Sveta Stolica će bez i kakih dvojbe, pravednim zahtjevima Visokte Srbstke Vlađe zadovoljiti, kako vići interese Katolika u Srbiji dovoljno osigurane. Kako bi se to najbrže i najuspješnije dostići moglo, porazgovoro sam se sa izaslanikom Preuzvišenosti Vaše.

U ostalom s' osobitim Slovancem ostajem

Vašoj Preuzvišenosti

U Džakovu dne 3. Prosinca 1862.

na službi

Prosvaiceff Vlaška.

Preuzvišenomu Gospodinu Zastupniku Ministra
Prosvjete i crkvenih djela Kosti Čukiću

Bergradu.